

Tények és narratívák

VISSZHANG - LI. évfolyam 10. szám, 2007. március 9.

A Nap-keltében egymással szemben lépnek fel az őszi eseményeket vizsgáló grémiumok képviselői. A Civil Jogász Bizottságot Morvai Krisztina büntetőjogász, a Gönczöl-bizottságot Csepeli György szociálpszichológus képviseli.

Mindketten egy kis filmmel kezdik érvelésüket. Csepeli a tömegben fellépő emberi viselkedésmódokat szemléltető animációval, Morvai egy zsúfolt termet ábrázoló felvétellel. Ezen izgatottnak látszó fiatal emberek beszélnek arról, hogyan fenyegették, verték, kínozták őket, a békés ünneplőket a rendőrök.

Morvai teátrális mozdulattal a képernyőre mutat: Íme, a tények! Csepeli egy ironikus lenini allúzió után (a tények makacs dolgok) a résztvevők érzéseinek valóságában láthatólag nem kételkedve narratívákról beszél.

A tény a valóság egy mozzanata, az, ami van, megtörtént, amit megtettek (Magyar Larousse Enciklopédia, 1994. 3:852). Az a tény, amit a bejátszás kétségkívül közvetített: ezek az emberek azt állítják, hogy a rendőrök az utcán, a rendőrség épületében bántották, megalázták őket.

Az, hogy a filmrészletben elhangzó állítások a tényeknek megfelelnek-e, avagy a köznyelvi nyelvhasználat szerint - és a filozófiai korrespondencia-elmélet alapján - igazak-e, ebből a bejátszásból nem állapítható meg. Ennek megállapításához kép- és/vagy hangfelvétel vagy független tanúk vallomása lenne szükséges.

Ha valaki egy eseményről nem a tényeknek megfelelően számol be, nem feltétlenül megtévesztési szándékkal teszi ezt, köznyelvi szóval: nem biztos, hogy hazudik. A szociálpszichológiában jól ismert a "hamis emlék"-nek (false memory) nevezett jelenség. Kisgyerekek vagy traumát, stresszes helyzetet átélő, nagyon befolyásolható felnőttek esetében előfordulhat, hogy olyasmire emlékeznek, amit nem éltek át valóságosan, de amiről olvastak, álmodtak, hallottak, ami élenken foglalkoztatta a képzeletüket.

A hamis emlékezet kutatásában gyakran idézik Bruno Dössekker esetét, aki Binjamin Wilkomirski néven tette közzé Töredékek című könyvét. Ez a sok nyelvre lefordított és többek által az egyik legautentikusabb holokauszt-történetként számon tartott könyv egy kisgyerekek Majdanek és Auschwitz táborában átélt borzalmas élményeiről tudósít. Későbbi kutatások megcáfolhatatlanul bizonyították, hogy a szerző 1941-ben született törvénytelen gyermekként Svájcban, ahol később a Dössekker család örökbe fogadta. Soha nem járt, életkora miatt nem is járhatott azokon a helyeken, amelyekről olyan meggyőzően írt. Dössekkert nem tartják csalónak, hiszen nyilvánvaló, hogy nem valóságos emlékeit mélyen átélte, megszenvedte. Senkit nem csapott be, legfeljebb saját magát.

Amit tehát valaki elmond, bármely mély meggyőződéssel teszi is, nem feltétlenül felel meg a tényeknek. Önmagában semmiképpen sem tény. Legfeljebb narratíva.

Huszár Ágnes